

ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ในเวสสันดรชาดก

Analytical Study on Giving Perfection of Phra Vessandorn in Vessantarajataka

พระรัฐพงศ์ อาจิณฺณธมฺโม

พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม, ทรงศักดิ์ พรหมดี

Rattaphong Ācīṇaḍhammo

Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo, Songsakdi promdee

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author, E-mail: ruttaphong2539@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาททานบารมี เป็นแนวคิดคำสอนใน สวรรตสังคหสูตรที่กล่าวถึง การให้ การบริจาค การเสียสละ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน การให้ทานยังเป็นการคลายความตระหนี่ความเห็นแก่ตัว ความโลภในจิตใจมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความใส สว่าง สะอาดของจิตใจ ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น 2) พระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีโดยบริจาคพระโอรสพระธิดาให้แก่พราหมณ์ชุก และการบริจาคพระชายาให้กับพระอินทร์จำแลง ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการให้ทานระดับกลางคือ อุทานบารมี แม้ทางสังคมมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เพราะนำความทุกข์มาให้บุตรธิดาและพระชายาของตน และอาจขัดกับจริยธรรมในฐานะของบิดาที่ต้องดูแลบุตรธิดาและภรรยา

ให้มีความสุข แต่ในทางพุทธปรัชญาถือว่าการบริจาคทานของพระเวสสันดรเป็นปัญญาธิก โภธิสัตว์ คือทรงพิจารณาดีตรองแล้วจึงบำเพ็ญทาน 3) คุณค่าต่อบุคคลของพระเวสสันดร เป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตน เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นคุณธรรมของพระโภธิสัตว์ คุณค่าด้านสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นไปอย่างสงบทุกคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง

คำสำคัญ ทานบารมี, พระเวสสันดร, เวสสันดรชาดก

Abstract

concepts and doctrines of giving perfection in Theravada Buddhism, 2) to study the practice of giving perfection of Phravessandom in Vessantarajataka, and 3) to analyze the value of practicing giving perfection of Phravessandom in Vessantarajataka. It is a qualitative research.

The results of research were found that : 1) Regarding the concept and doctrine of giving perfection in Theravada Buddhism, the giving perfection is the teaching concept in Saratthagāṅgahasutta stated the pure mindfully donation and sacrifice without any expecting in returns. The giving also relieved stinginess, selfishness and mental greed resulting the mental clarity and leading to develop the further progressive life quality. 2) Regarding to Phravessandom's performance in giving perfection by donating his children to Chuchoka, a Brahmin, his wife to disguised Indra in was considered a medium level of giving, the Upaāramī in Buddhism. Although the society might perceive it as inaccurate for it brings suffering to his children and wife. It might be also against to ethics as a father had to take care his children and wife happy. But in Buddhist philosophy, the Vessantara's donation was recognized as Paññābodhika Bodhisatta for it had been fully considered before giving. 3) Regarding on analysis of value, it was individual valuable of Phra Vessan-

dorn. It was an example of all Buddhists in performing the giving perfection by donating his own property to benefit others with the Bodhisatta virtue. As for social value, Buddhist principles appeared in Vessantarajataka support to peacefully live in society. Everyone performed his duty and caused no trouble for oneself.

Keywords : Perfection of giving, Phravessandorn, Vessantarajataka

บทนำ

พระพุทธศาสนา เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และกลมกลืนเข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทย มีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา เห็นได้จากการที่คนไทยนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติได้มีการนำเอาบุคคลที่ปรากฏในชาดกต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนามาเป็นต้นแบบ โดยเฉพาะมหาเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นตัวอย่างที่ดีในการให้ทานทำให้คนไทยรู้จักการให้ทาน เสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจไม่ตรีโอ้อ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันทำให้เกิดความรักความสามัคคีที่ดีงามในสังคมไทยแต่เดิมมหาเวสสันดรชาดกแต่งไว้เป็นภาษามคธไม่ปรากฏนามผู้แต่ง(ธนิต อยู่โพธิ์, 2514 : 235) มูลเหตุการณเล่าเรื่องมหาชาติคัมภีร์ธรรมบทขุททกนิกายกล่าวว่ เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นพุทธตำรับที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุสงฆ์ ซีณาสพสองหมื่นรูป และพระประยูรญาติที่นิโครธารามมหาวิหารในนครกบิลพัสดุ์ในคราวเสด็จโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา และพระวงศ์ศากยะบรรดา พระประยูรญาติไม่ปรารถนาจะทำความเคารพพระองค์ด้วยเห็นว่าอายุน้อยกว่าพระองค์ทรงทราบความคิดนี้จึงทรงแสดงปาฏิหาริย์โดยเสด็จขึ้นเบื้องนภาอากาศแล้วปล่อยให้ฝนละอองธุลีพระบาทตกลงสู่เศียรของพระประยูรญาติทั้งหลาย พระประยูรญาติจึงได้ละทิ้งทิฐิแล้ว ถวายบังคมพระพุทธเจ้า ขณะนั้นได้เกิดฝนโบกขรพรรษ พระภิกษุทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์จึงได้ทูลถาม พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าฝนชนิดนี้เคยตกมาแล้วในอดีต แล้วจึงทรงแสดงธรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือเรื่องมหาชาติให้แก่พระภิกษุและพระประยูรญาติ

มหาเวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระเวสสันดร พระองค์ทรงประสูติในวันที่ พระราชบิดาทรงทำประทักษิณพระนคร และพระราชมารดากำลังเสด็จ

ชมร้านตลาด จึงได้ทรงพระนามว่า เวสสันดร พระองค์พอพระทัยในการบริจาคทานโดยที่ สุดแม้ร่างกายและชีวิตก็ทรงพอพระทัยที่จะบริจาคให้เป็นทานได้ ก่อนออกจากพระนคร ก็มีผู้มาขอารขณพร้อมทั้งม้าทรง พระองค์ก็ทรงบริจาคให้เป็นทานอีก พระเวสสันดรทรง พาพระนางมัทรี พระโอรส และพระธิดา ดำเนินด้วยพระบาทผ่านเมืองเจตราชไปถือเพศ เป็นฤๅษี ณ บรณศาลาที่เขาวงกต เสวยผลหมากรากไม้เป็นอาหาร เวลามาผ่านไป 7 เดือน พราหมณ์ขอทานชื่อชูชกได้เดินทางไปขอพระโอรสและธิดา คือ ซาลีและกัณหาเพื่อนา ไป เป็นทาสรับใช้ พระองค์พระราชทานให้ วันรุ่งขึ้นท้าวสักกเทวราชแปลงเพศเป็นพราหมณ์ มาขอพระนางมัทรีพระองค์ก็พระราชทานให้อีก พราหมณ์ชูชกพา 2 กุมาร เดินทางไปถึง เมืองเชตุตร พระ เจ้าสญชัยทรงเห็นเข้า จึงโปรดให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่พระราชนัดดา ทั้ง 2 ไว้ต่อได้ให้พระราชนัดดาเดินทางไปรับพระเวสสันดรกลับนคร เมื่อพระเวสสันดรเสด็จ กลับพระนคร ฝนแก้ว 7 ประการได้ตกลงมาทั่วพระนคร พระองค์ทรงปกครองแผ่นดินโดย ธรรม ทรงบริจาคมหาทานและรักษาอุโบสถศีลตลอดพระชนมายุ หลังจากสวรรคตแล้ว จึงไปสู่สวรรค์ชั้นดุสิต ให้ทานเป็นการบำเพ็ญบุญหรือการทำความดีสำหรับคฤหัสถ์หรือ ผู้ครองเรือนประการหนึ่ง ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ทายกผู้ต้องการบำเพ็ญบุญต้องเริ่มจาก การให้ทาน เพื่อดำเนินไปสู่ศีล และภavanaในที่สุด การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญ ภavanaตามหลักบุญกิริยาวัตถุจึงเป็นการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นขั้นตอน มีความสัมพันธ์สืบ เนื่องกันจากระดับที่บุคคลสามารถทำได้โดยง่าย ไปถึงระดับที่ต้องอาศัยความเพียรอย่าง แรงกล้า บุคคลผู้สามารถเจริญสมาธิภavanaจนใจสงบแน่วแน่ควรแก่การงานนั้น จิตใจของ บุคคลนั้น ต้องได้รับการฝึกฝนในขั้นการให้ทาน และการรักษาศีลเพื่อขจัดความโลภ ความ โกรธ และความหลงอันเป็นรากเหง้าของอกุศลมาเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าบุคคลไม่สามารถชำระ ศีลอันเป็นการบำเพ็ญเพียรทางกายให้บริสุทธิ์ ก็ไม่อาจจะยังสมาธิภavanaให้เกิดและไม่ อาจจะบรรลุฌาน วิปัสสนา (ญาณ) มรรคและผลใด ๆ ได้ทานในระดับปัจเจกบุคคล จึง เป็นไปเพื่อขจัดความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นเหตุเกิดแห่งอกุศลมูล ส่วนทาน ในระดับสังคม เป็นหลักปฏิบัติการฝึกจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน ไม่ แก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น ไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุสร้างความบาดหมางให้แก่คนใน สังคม เมื่อทุกคนรู้จักการให้แก่ผู้อื่น ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก และทุกคนจะรู้สึกถึงความปลอดภัย ในชีวิต การงาน และการใช้ชีวิตที่ไม่ต้องหวาดระแวง ย่อมนำมาซึ่งความสุขทั้งต่อตนเองและ สังคม นอกจากทานในระดับสังคมหรือประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ในระดับที่สูงขึ้นไป สำหรับผู้ ที่มีความเสียสละเพื่อสังคมอย่างยอดเยี่ยม ทานยังเป็นคุณธรรมสำหรับการสร้างบารมีเพื่อ

การบรรลุลุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นไปดังเช่น ทานอุปบารมีที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ได้ทรงให้พระนางมัทรีผู้เป็นแม่เลี้ยง กัณหา และชาลีบุตรธิดาเป็นทานแก่ชุก ซึ่งเป็ันทานที่กระทำไดยากยิ่ง ทานจึงมีความสำคัญทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับสังคม

การที่ผู้วิจัยเรื่องท้าววิทยานพนธ์เรื่องนี้ เพราะเห็นว่าการบำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ในประเด็นการบำเพ็ญทานบารมีเป็นกลไกสำคัญที่สอนให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักการถวายทานสร้างกุศลบุญอันดีงามแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ทาน การเสียสละ ของพระเวสสันดร ที่ถือเป็นการบำเพ็ญเพียรอย่างสูงสุดในชาติสุดท้ายนี้ เพื่อเป็นแนวทางให้คนรุ่นหลังได้กระทำตาม เป็นต้นแบบที่ดีเพื่อให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ และยังมียอดประกอบหลายประการที่เป็นเหตุให้การบำเพ็ญทานบารมีของท่านประสบความสำเร็จ

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทมีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีวิธีการปฏิบัติแนวคิดอย่างไร และการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก พระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงมีวิธีการบำเพ็ญถวายทานบารมีอย่างไรในพระชาตินี้ มีบทบาทที่สำคัญอย่างไรซึ่งท่านเป็นต้นแบบของการบำเพ็ญทานบารมี และมีคุณค่าในการบำเพ็ญทานบารมีอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก
- 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์ “ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ หนังสือ เอกสาร

วิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จะดำเนินการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎก ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราอื่น ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย เป็นต้น และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความ ฯลฯ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก

2. รวบรวมเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3. รวบรวมเอกสาร และทำการสังเคราะห์ข้อมูล เนื้อหา “ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก” ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

4. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ รวบรวมข้อมูลจัดพิมพ์ข้อมูล จากเอกสาร ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “ในเวสสันดรชาดก” เป็นต้น

6. เขียนเรียบเรียงข้อมูล และทำการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

7. เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

8. นำเสนอผลงานวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เป็นเอกสารหลัก และเอกสารทุติยภูมิที่เป็นหนังสือ เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมการบำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ การบำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาหลักใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

- 1) แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
  - (1) แนวคิดทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
  - (2) การบำเพ็ญทานบารมี
  - (3) หลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก
  - (1) ความหมายการบำเพ็ญทานบารมี
  - (2) การบำเพ็ญทานบารมีตามจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์
  - (3) พระเวสสันดรกับการบำเพ็ญทานบารมี 3 ระดับ
- 3) วิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก
  - (1) คุณค่าต่อตัวบุคคล
  - (2) คุณค่าเชิงสังคม

ผลการวิจัย

หลักการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก นั้น ได้อาศัยหลักธรรมการให้ทานในทางพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง ที่มนุษย์ในสังคมในยุคปัจจุบันได้ศึกษาเรียนรู้การให้ การเสียสละทรัพย์สินของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และยังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้การให้ทานด้วยจิตเมตตาให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จึงทำให้สังคมนั้นน่าอยู่ มีแต่สงบสุข ซึ่งได้รับต้นแบบมาจากเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องของการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร นอกจากจะเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าในครั้งเป็นพระโพธิสัตว์แล้ว ยังเป็นต้นแบบของผู้สนใจในการปฏิบัติเพื่อจะนำพาบุุณชนทั้งหลายข้ามพ้นจากวัฏฏะสงสารเข้าสู่พระนิพพานในที่สุดอีกด้วยทาน หมายถึง การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เมื่อเราให้ทาน แม้จะไม่ได้หวังสิ่งใดตอบแทนก็ตาม แต่ก็จะมีบุญเกิดขึ้น และบุญนั้นจะช่วยออกแบบชีวิตของเราให้สมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ

พระเวสสันดร พระองค์มีคุณธรรมที่ได้เป็นแบบอย่างของชาวพุทธมากมายหลายอย่าง ตามแต่ทัศนะของแต่ละท่าน ประโยชน์ของการให้ทาน ประโยชน์ของการให้ทานหรือที่ทางศาสนาเรียกว่า “ อานิสงส์ ” ก็คือประโยชน์หรือผลที่เกิดจากการให้ทานนั่นเองซึ่งจะมีผลเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการให้ทานจะหมายถึงผลทานที่จะเกิดขึ้นมีขึ้นแก่ผู้ให้ที่สำคัญเฉพาะผู้ให้ทานไม่ว่าจะให้ด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม (ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น) ผู้ให้ย่อมจะได้รับอานิสงส์คือผลที่เกิดจากการให้ทานนั้นการบำเพ็ญทานบารมีตามจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์เป็นเรื่องยากเกินไปและเกินความจำเป็นสำหรับตัวเองที่ปรารถนาเพียงทรัพย์สมบัติในชาตินี้และเมื่อตายไปก็ปรารถนาสวรรค์สมบัติ ความจริง การบำเพ็ญทานบารมีขอให้เริ่มจุดเริ่มต้นแห่งการทำดีด้วยกุศลเจตนาอย่างแท้จริง บุคคลก็จะได้รับการพัฒนาไปตามลำดับ ในการบำเพ็ญทานบารมีไม่ต้องกำหนดเป็นทานบารมีศีลบารมี เนกขัมมบารมีก็ได้ แต่ให้เข้าไปในวิถีชีวิตโดยยึดหลักไม่ทำชั่ว ทำดี และทำจิตให้ผ่องใสซึ่งมีนัยดังกล่าวมาแล้ว เช่น ในการให้ทาน ได้ชื่อว่าทำดี ได้ชื่อว่าบำเพ็ญทานบารมี ในขณะที่เดียวกันขณะที่ให้ทานเกิดความตระหนี่ขึ้นมากก็ขมไว้ ชื่อว่าได้บำเพ็ญขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี มีเหตุแทรกซ้อนขึ้นมาขณะให้ทานซึ่งจะทำให้จิตเศร้าหมองก็รักษาอาการนิ่งไว้ ชื่อว่าได้บำเพ็ญอธิษฐานบารมีและอุเบกขาบารมีเป็นต้น และในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์ การที่จะเป็น พระโพธิสัตว์ได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความเสียสละความสุขของตนเอง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนคนอื่น จะต้องบำเพ็ญในสิ่งที่สามัญชนทำได้ยาก พระเวสสันดรทรงเป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญทานบารมีในหลายภพหลายชาติ โดยเฉพาะทศชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ในความเสียสละและหนักแน่นของพระองค์จึงนำสรรเสริญและศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2549 : 211)

คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมี ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกมีคุณค่า 2 ด้านด้วยกัน คือ 1) คุณค่าต่อตัวบุคคลคุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดกเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตนและสละสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่ได้รับความลำบาก เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ที่ยากจะทำได้ และยังน่ายกย่องเชิดชูเป็นอย่างยิ่ง การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก เป็นการสะท้อนในเชิงอุดมคตินิยม สร้างตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้งหลาย ได้เข้าใจหลักการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งมีอยู่ 3 ระดับ คือ ทานบารมี ขั้นต้น ทานอุปบารมี ขั้นกลาง ทานปรมัตถบารมี ขั้นสูง เช่น การสละทรัพย์สินของตนและสละสิ่งต่าง ๆ ของพระเวสสันดร เช่น การให้ทานช้างปัจจัยนาคเป็น

ทาน และได้ทำพิธีสัตตสดกมหาทาน คือบริจาคช้าง ม้า โคนม รถม้า ทาส และทาสีอย่างละ 700 เป็นการบริจาคให้คนทั่วไป (พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ), 2562 : 2307)

2) คุณค่าด้านสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบ ทุกคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น เมื่อใครทำผิดก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีเป็นที่ตั้ง สังคมมีความเข้มแข็ง ปัญหาทางครอบครัวลดน้อยลงและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขคนไทยในยุคปัจจุบันมีแนวคิด มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน และมีจิตแห่งการให้ทานเป็นลักษณะปกติวิสัย ซึ่ง ทานต้องขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง 3 ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ไปแล้ว รูปแบบในการให้มีหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่ เขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม และจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อมการทำ

อภิปรายผล

1. แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท พระเวสสันดร เป็นผู้มีแนวคิดมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ให้กับครอบครัวของพระองค์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้พระราชทานให้ทานทุกอย่าง แก่ผู้ที่มาทูลขอ เพื่อให้ทานในครั้งนี้ สำเร็จ พระองค์จึงได้เก็บความเศร้าเสียใจไว้ข้างใน ไม่ให้ผู้ใดล่วงรู้ได้ ในเชิงครอบครัวเป็นการทำให้ครอบครัวแตกแยก ไปคนละทิศละทาง ทำให้เกิดความทุกข์ ของทั้ง 4 พระองค์ แต่ในสิ่งที่ทำไปเพื่อความปรารถนาพระโพธิญาณสูงสุด ในการบริจาคมหาทานทั้งปุตตทาน คือการพระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้เป็นทาน และภริยาทาน คือการพระราชทานพระชายาให้เป็นทานนั้นหากเมื่อมองอย่างผิวเผินในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป อาจถูกตั้งคำถามว่าเป็นการถูกต้องเหมาะสมชอบธรรมหรือขัดกับหลักมนุษยธรรมหรือจริยศาสตร์หรือไม่ การให้ชีวิตคนอื่นเพื่อเป็นบันไดมุ่งสู่การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณของตนเองนั้น ถือว่าเป็นลวงละเมิดในสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คำถามเหล่านี้ล้วนแต่แฝงความเคลือบแคลงสงสัยให้กับผู้คนที่ต่างวัฒนธรรมหรือเกิดใหม่ในกาลภายหลัง ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องการหาคำตอบและเหตุผล เพื่อนำมาตีความและอธิบายขยายความเพื่อทำความเข้าใจให้กับผู้ที่ยังเคลือบแคลงสงสัยอยู่ในกรณีการพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทานของพระเวสสันดรนั้นว่าถูกต้องเหมาะสมและชอบธรรมหรือไม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล และนำมาซึ่งสัมมาทิฐิต่อไป

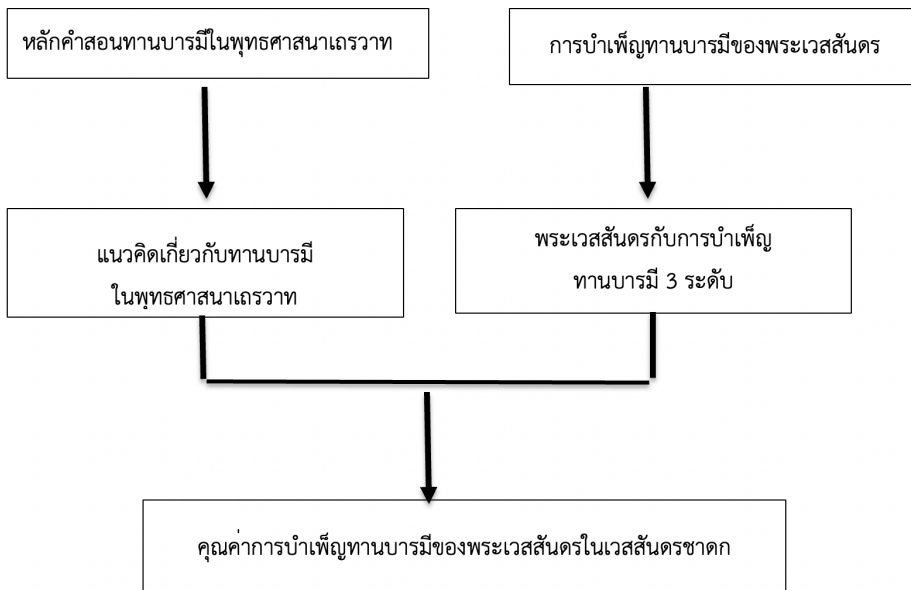
2. การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก ทานบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละทรัพย์ ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของมหาโควินทพราหมณ์โพธิสัตว์ที่ได้บริจาคมหาทานร้อยล้านแสนโกฏิ เพื่อพระสัพพัญญุตญาณ ระดับการบำเพ็ญทานในฐานะเป็นบารมีจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ หมายถึง การทำความดีด้วยกัมมสัทธา ก็คือว่าผู้ตั้งประณิธานเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญทานบารมีได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานก็เพราะกัมมสัทธา คือเชื่อกรรม แม้จะผ่านการเวียนว่ายตายเกิดก่อนที่จะได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระชนม์อยู่นับชาติไม่ถ้วน เมื่อได้รับการพยากรณ์แล้วก็เวียนว่ายตายเกิด 547 ชาติ บำเพ็ญทานบารมี ทานอุปบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละอวัยวะ เช่นดวงตา และโลหิต ในการบำเพ็ญทานอุปบารมีนี้ ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงพระจริยาของพระเจ้าสีวีราชโพธิสัตว์ที่ให้ทาน พระเนตรข้างหนึ่งแก่ท้าวสักกะ การให้ทานครั้งนี้ก็เพื่อสัพพัญญุตญาณทานอุปบารมี เป็นบารมีชั้นกลางพร้อมที่ทรงฌานโลกีย์ ท่านพวกนี้จะพอใจการเจริญพระกรรมฐาน และทรงฌาน แต่ยังไม่ถึงขั้นวิปัสสนา ยังไม่พร้อมที่จะไปและไม่พร้อมที่จะยินดีเรื่องพระนิพพาน พร้อมอยู่แค่ฌานสมาบัติ เลยเป็นผู้ตั้งใจสร้างบารมีไปทางดี คือไปตามทางที่จะก้าวหน้าไปสู่ความเจริญให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละชีวิต ในปมคติจริยา กล่าวถึงการบำเพ็ญทานปรมัตถบารมีของบัณฑิตพระโพธิสัตว์ที่อุทิศร่างกายให้เป็นทานแก่พราหมณ์พระเวสสันดรพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทาน ประเด็นการพระราชทานพระโอรสพระธิดาให้เป็นทานของพระเวสสันดรนั้น เมื่อมองอย่างผิวเผินก็จะดูเหมือนว่า พระเวสสันดรเป็นพ่อที่ขาดเมตตาธรรม แต่เมื่อพิจารณากันอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า พระองค์เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ยาวไกล มีพระทัยเปี่ยมล้นด้วยเมตตา จะเห็นได้ว่าการที่พระองค์ไม่ปรารถนาที่จะให้พระโอรสและพระธิดาทั้งสองต้องตกกระบาลำบากในป่าเขาลาเนาไพร และทรงคาดหวังลึก ๆ ว่าอยากให้พระโอรสพระธิดาของพระองค์เป็นสะพานทองติดต่อกับพระราชบิดาและพระราชมารดา และให้พระโอรสของพระองค์ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองสีพีต่อไปพระเวสสันดร (ปัญญา สละทองตรง, 2544 : 102) ถือว่าเป็นนักบริจาคทานผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกดังปรากฏในวรรณกรรม พระเวสสันดรชาดก ดังนี้ คือ พระราชทานช้างปัจจัยนาคนเป็นทาน และได้ทำพิธีสัตตสดกมหาทาน คือบริจาคช้างม้า โคนม รถม้า ทาส และทาสีอย่างละ 700 เป็นการบริจาคให้คนทั่วไป และพระองค์ได้ทำปัญจมหาบริจาค คือการบริจาคที่ยิ่งใหญ่ 5 ประการ คือ 1) ธนบริจาค (การสละทรัพย์สมบัติเป็นทาน) 2) อังคบริจาค(การสละร่างกายเป็นทาน) 3) ชีวิตบริจาค(การสละชีวิตให้

เป็นทาน) 4) บุตรบริจาค(การสละลูกให้เป็นทาน) 5) ภริยาบริจาค (การสละภรรยาให้เป็นทาน) และพระเวสสันดรได้บำเพ็ญคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ดังนี้ 1) ทำในสิ่งที่บุคคลให้ไต่ยาก 2) ทำในสิ่งที่บุคคลทำได้ยาก 3) ทนในสิ่งที่บุคคลทนไต่ยาก 4) ชนในสิ่งที่บุคคลชนะไต่ยากและ 5) ละในสิ่งที่บุคคลละไต่ยากและเมื่อวิเคราะห์จริยธรรมจากบทบาทของพระเวสสันดรพบว่า หลักทศพิธราชธรรม เป็นตัวแทนด้านคุณธรรมของพระเวสสันดรจากบทบาทและหน้าที่ที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ (พระสุกรี ยโสธโร, 2563 : 5) พระโพธิญาณเรื่อยมานานถึง 20 อสงชัยกับ 1 แสนมหากัป ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ พระองค์ต้องท้อแท้เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ทรงสู้อุตสาหสร้างบารมีด้วยน้ำพระทัยที่เด็ดเดี่ยว ทรงมุ่งมั่นต่อพระโพธิญาณบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญที่เกื้อกูลเป็นต่อพระโพธิญาณนั้นหากว่าด้วยพระธรรมแล้วมี 10 ประการดูบารมี 10 ที่กล่าวแล้วและในการบำเพ็ญแต่ละบารมีมีทานบารมีเป็นต้นก็ทรงบำเพ็ญไม่เท่ากันในแต่ละชาติบางชาติก็ทรงบำเพ็ญอย่างธรรมดาบางชาติก็ทรงบำเพ็ญอย่างอุกฤษฏ์ฉะนั้นหากพิจารณาตามลักษณะที่ทรงบำเพ็ญนี้บารมีจึงมี 3 ระดับชั้น (พระมหาวิลาส ญาณวโร, 2508 : 184)

3. วิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก เป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตนและสละสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่ได้รับความลำบาก เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ที่ยากจะทำได้ และยังน่ายกย่องเชิดชูเป็นอย่างยิ่ง คุณธรรมคือการเสียสละกิเลสภายในคือโลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงหรือหมดไปในที่สุด การเสียสละชั่วคราวหรือถาวรก็เรียกว่าได้ปฏิบัติหลักจากะการบำเพ็ญทานคือการให้ซึ่งเจาจะจงว่าเป็นการให้วัตถุสิ่งของเป็นหลัก นอกจากนี้ความหมายของคำว่าให้การให้ยังครอบคลุมไปถึงการให้สติปัญญา (วิทยาทาน) การให้ธรรมะ (ธรรมทาน) เพียงแต่ไม่ใช่การให้ทานโดยทั่วไปเพราะจัดอยู่ในขั้นของการบำเพ็ญเพื่อเกิดความกตัญญูรู้คุณ และตอบแทนหรือสนองคุณ สรุปได้ว่าบุคคลที่มีคุณธรรมด้านความกตัญญูตเวทีนี้ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ประเสริฐยิ่งและความซื่อสัตย์สุจริต เรื่องพระเวสสันดรชาดก มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม จารีตของคนไทยมาเป็นระยะเวลาช้านานแล้ว โดยพุทธศาสนิกชนชาวไทยได้กำหนดการทำบุญอุทิศถวาย โดยมุ่งหมายเพื่อเป็นการได้บำเพ็ญตามจริยาพระโพธิสัตว์เวสสันดรการให้ทานของพระเวสสันดรเชิงสังคมวิทยาในสังคมไทย คนไทยในยุคปัจจุบันมีแนวคิด มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน และมีจิตแห่งการให้ทานเป็นลักษณะปกติวิสัย ซึ่ง ทานต้องขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง

3 ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ไปแล้ว รูปแบบในการให้มีหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่ เขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม และจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อมการทำ นี้อธิบายได้ว่ามีเจตนาทั้ง 3 กาล เพราะตัวเจ้าของท่านนั้น มีการชำระ จิตอยู่ตลอดเวลา ถือว่าผู้ให้ท่านเป็นทานปติ คือ ผู้เป็นนายแห่งทาน ไม่ใช่เป็น ทาสแห่งทาน สหายแห่งทาน แต่ให้ด้วยความเคารพต่อไทยทานด้วยเคารพต่อปฏิคาหกด้วย ประดุจให้แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือและบูชาฉะนั้น ถือได้ว่ามีผลต่อการให้ท่าน สังคมไทยใน ยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ที่มีแนวคิดด้านความเชื่อ และพิธีกรรม ที่หลากหลาย ทำให้เกิดมิติทางสังคมที่สลับซับซ้อนจนบางครั้ง ทำให้เกิดความสับสนในด้านความ เชื่อ วิธีการ และพิธีกรรม โดยเฉพาะการให้ทานในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการ และ แนวทางในพระไตรปิฎก อย่างชัดเจน แต่อาจจะเกิดจากความคลาดเคลื่อน ในการตีความ หมายและการสื่อสารการให้คนไทยถือว่าเป็นชาวพุทธเข้าใจคำว่าทานให้มากขึ้น ทาน มี รากศัพท์ มาจากภาษาสันสกฤตใน ภาษาบาลี หมายถึง การให้ การบริจาค การเสียสละ (หลวง เทพดรณานุกิษฏ์, 2530 : 274)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก พบว่าหลักการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก นั้น ได้อาศัยหลักธรรมการให้ทานในทางพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง ที่มนุษย์ในสังคมในยุคปัจจุบันได้ศึกษาเรียนรู้การให้ การเสียสละทรัพย์สินของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และยังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย คุณค่าที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้ พบว่า มีคุณค่าทั้งต่อตัวพระเวสสันดร ที่ได้บำเพ็ญบารมีได้สมบูรณ์ก่อน ตรัสรู้ ทั้งมีคุณค่าต่อสังคม คือ พระเวสสันดรเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการเสียสละทรัพย์สินของตน เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้การให้ทานด้วยจิตเมตตาให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จึงทำให้สังคมนั้นน่าอยู่ มีแต่สงบสุข ซึ่งได้รับต้นแบบมาจากเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องของการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร นอกจากนี้จะเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าในครั้งเป็นพระโพธิสัตว์แล้ว ยังเป็นต้นแบบของผู้สนใจในการปฏิบัติเพื่อจะนำพาพุทธชนทั้งหลายข้ามพ้นจากวัฏฏะสงสารเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด

บรรณานุกรม

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2514). ตำนานเทศน์มหาชาติและแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2549). พระเวสสันดรชาดก มหาบุรุษแห่งหิมพานต์. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปัญญา สละทองตรง. (2544). มลทินทปัญหา เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.
- พระมหาวีลาส ญาณวโร. (2508). โลกนาถที่ปณี. กรุงเทพมหานคร : จำลองศิลป์.
- หลวงเทพดรุณานุศิษย์. (2530). พระคัมภีร์ธาตุปทีปิกา. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ). (2562). ศึกษาวิเคราะห์การให้ทานในสังคมไทยยุคปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬา นาคทรรศน์. 6 (5), 2307.
- พระสุกรี ยโสโร. (2563). การศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของตัวละครในวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม. 7(1), 5.